

Ткаченко О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку, Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5640-0906;

Разумейко Н. С.,

кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін, Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0801-3490;

Олефір Л. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку, Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4565-8968

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИМУСУ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті сформульовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання примусу в Державній кримінально-виконавчій службі України. Обґрунтовано необхідність внесення змін та доповнень до положень національного законодавства, спрямованих на регламентацію «крайніх» форм примусу, таких як застосування у системі виконання кримінальних покарань вогнепальної зброї, що дасть можливість забезпечити повноцінне дотримання міжнародних стандартів прав людини в системі виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: примус, правове регулювання примусу, персонал, пенітенціарна система, права засуджених, права взятих під варту осіб, обіг заборонених предметів, кримінальна відповідальність, передача заборонених до обігу предметів, Державна кримінально-виконавча служба України, установи виконання покарань, слідчий ізолятор.

Постановка проблеми. На сучасному етапі правова регламентація примусу в національній кримінально-виконавчій системі є доволі ефективною. Але наявність низки проблем, наслідком яких є порушення прав засуджених та взятих під варту осіб під час застосування окремих заходів, а також необхідність створити більш сприятливі нормативні правові підстави для законної діяльності персоналу установ виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторів (далі – СІЗО), свідчить про необхідність вдосконалити деякі положення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового регулювання примусу перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних учених. На необхідність удосконалення правової регламентації застосування примусу в діяльності установ виконання покарань наголошують у своїй наукових працях такі науковці, як В. Ф. Пузирний [1], О. Г. Ткаченко [2], О. С. Почанська [3], М. С. Пузирьов [4] та інші. Вчені акцентують увагу на тому, що існує низка проблемних питань у сфері законодавчого регулювання примусу, які на практиці спричиняють порушення прав засуджених та взятих під варту осіб, а також ускладнюють законну діяльність персоналу органів та установ виконання покарань. Широкий спектр проблемних аспектів регламентації застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та зброї досліджений у дисертації О. І. Колба [5]. Автори наголошують на необхідності привести національне законодавство у відповідність до чинних міжнародних стандартів захисту прав людини. Вони сформулювали низку пропозицій, реалізація яких дозволить суттєво підвищити рівень правового регулювання примусу в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВС України). Проте з урахуванням змін, які відбулися останнім часом у ході реформування ДКВС України, це питання потребує подальших досліджень.

Мета статті. Мета – сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання примусу в ДКВС України, в тому числі обґрунтувати необхідність внесення змін та доповнень до Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

Виклад основного матеріалу. У сфері правової регламентації примусу в діяльності органів та установ ДКВС України на теперішній час наявна низка проблем, які потребують вирішення, перш за все, шляхом внесення до національного законодавства відповідних змін та доповнень. Про необхідність таких кроків зазначається в багатьох галузевих юридичних документах, ухвалених останніми роками, зокрема у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року [6].

Про нагальну необхідність удосконалення законодавчого регулювання примусу у ДКВС України свідчить низка факторів, у тому числі: 1) складний криміногенний склад засуджених та осіб, узятих під варту; 2) вкрай незадовільний рівень технічного оснащення більшості УВП та СІЗО (в тому числі понад 90 % наявних комплексів технічних засобів охорони периметрів); 3) незадовільний стан інших об'єктів матеріальної бази, а саме нестача належним чином обладнаних приміщень для роздільного тримання засуджених та узятих під варту осіб [6].

Зазначені фактори, що безпосередньо вказані у Стратегії реформування пенітенціарної системи, фактично спонукають адміністрацію частіше, ніж це було б потрібно за умови належного матеріально-технічного забезпечення охорони та нагляду, застосовувати до порушників засоби фізичного впливу. Адже на практиці створюються умови, сприятливі для того, щоб особи, схильні до вчинення правопорушень та злочинів, могли користуючись відсутністю дієвого нагляду, налагоджувати контакти з іншими засудженими, впливати на них, організовувати та здійснювати заходи непокори адміністрації, в тому числі і масові заворушення. виправити ситуацію можливо шляхом удосконалення правового регулювання примусу. На сьогодні, коли відбувається активне реформування національної кримінально-виконавчої системи, найбільш ефективними напрямками такого вдосконалення видається внесення змін та доповнень до чинного законодавства. Також необхідно приділити увагу розробці відомчих нормативних актів, у яких максимально чітко і докладно конкретизувати законодавчі положення, спрямовані на регулювання примусу.

Перш за все, з огляду на необхідність повноцінного дотримання міжнародних стандартів прав людини, потрібно виправити недоліки національного законодавства, пов'язані з регламентацією «крайніх» форм примусу, таких як застосування у системі виконання кримінальних покарань вогнепальної зброї. Зокрема, для подолання наявних на теперішній час законодавчих прогалин пропонується: 1) внести зміни до ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України [7] «Підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї», привести її зміст у відповідність із положенням ч. 1 п. 64 Європейських пенітенціарних правил [8], а саме: доповнити ч. 1 цієї статті реченням «Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї завжди має бути як крайня міра»; 2) конкретизувати положення п. 7 ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [9], викласти їх у редакції «застосовувати і використовувати фізичну силу, спеціальні засоби і зброю на підставах та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, виключно як крайню міру»; 3) для того, щоб у складних, особливо у кризових умовах, коли є необхідними блискавичні рішення та дії, співробітники системи ДКВС України мали можливість більш ефективно діяти в рамках закону, пропонується усунути прогалину, наявну у ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України. А саме на основі вивчення наявної правозастосовної практики, норм законів України «Про Національну гвардію України» та «Про Національну поліцію» сформулювати та закріпити у ч. 1 цієї статті вичерпний перелік законних підстав застосування сили, спецзасобів та зброї. Вважаємо, що це дасть можливість уникати значної кількості порушень прав засуджених, пов'язаних із незаконним застосуванням до них вказаних видів примусу; 4) з метою подолання законодавчих прогалин у сфері застосування зброї пропонується виключити з тексту Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» посилання на «інші закони» в контексті регламентації використання зброї.

Найбільш оптимальним та дієвим варіантом для вдосконалення правового регулювання примусу в ДКВС України, на нашу думку, було б доповнити чинний Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» окремим розділом, до змісту якого включити статті, призначені чітко регулювати підстави та порядок застосування до засуджених і до взятих під варту осіб примусу, перш за все у крайніх формах – у вигляді фізичної сили, спецзасобів та зброї. Необхідно здійснити аналітичну діяльність, а саме проаналізувати реальну практику застосування примусу у ДКВС України, а також основні проблеми та порушення, які виникають у ході цієї діяльності. На основі такого аналізу потрібно сформулювати законодавчі положення, які передбачатимуть чіткі підстави, умови, порядок та межі примусу в різних ситуаціях (від проведення обшуків і реагування на спробу фізичного опору (або буйства)) окремого засудженого до протидії масовим заворушенням.

Також положення зазначеного розділу закону необхідно максимально конкретизувати у спеціальній інструкції для персоналу УВП та СІЗО, положення якої будуть призначені виключно для регулювання застосування до засуджених та взятих під варту осіб примусу (фізичної сили, спецзасобів, зброї). Ці інструкції мають містити чіткі та ефективні алгоритми покрокових дій персоналу УВП та СІЗО в конкретних ситуаціях. З метою уникнення плутанини та неузгодженостей мають бути відсутні посилання на інші правові акти. Необхідно особливо акцентувати увагу на тому, що положення, призначені регулювати порядок застосування фізичного впливу, спецзасобів та зброї, повинні бути сформульовані в такий спосіб, щоб не лише забезпечувати максимальне дотримання прав об'єктів застосування, а й сприяти захисту прав персоналу (співробітників УВП та СІЗО).

Відповідно, законодавчі приписи про застосування примусу не мають бути бюрократизованими, персонал повинен мати можливість, а точніше право діяти ефективно, не втрачати часу на попередження в тих ситуаціях, які дають підстави вважати про неефективність інших заходів впливу, щоб не ставити під загрозу власне життя та здоров'я, а також безпеку інших

ув'язнених, персоналу, інших осіб, присутніх на території об'єкта, соціуму.

Адже незаконні дії персоналу (порушення порядку застосування примусу) можуть призводити не тільки до суттєвих порушень прав засуджених і завданню їм (або оточенню: іншим засудженим, персоналу та іншим особам, які перебувають на території УВП) надмірної шкоди, а й мати протилежний наслідок. Наприклад, у разі зволікань, невчасного застосування примусу або застосування його в меншому, ніж це необхідно обсязі (через побоювання порушити закон і права засудженого), можуть виникати вкрай небезпечні наслідки у вигляді втечі особливо небезпечного злочинця, захоплення заручників, вбивств, масових заворушень тощо.

Низку кроків необхідно здійснити для вдосконалення правового регулювання протидії обігу заборонених предметів (речей) у СІЗО та УВП. Зокрема, для вдосконалення правового регулювання протидії обігу заборонених предметів (речей) у СІЗО та УВП пропонується: 1) внести зміни до тексту ч. 2 ст. 263 Кримінального кодексу України [10] з метою охопити її дією передачу до УВП та СІЗО холодної зброї, а саме доповнити її текст терміном «передача» і викласти її у редакції: «2. Носіння, передача, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу»; 2) внести зміни до тексту ч. 1 ст. 307 Кримінального кодексу України, а саме доповнити її текст терміном «передача» і викласти її у редакції: «1. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, передача, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; 3) внести зміни до тексту ч. 1 ст. 309 Кримінального кодексу України, а саме доповнити її текст терміном «передача» і викласти її у редакції: «1. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, передача, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту»; 4) внести зміни до тексту Розділу XVIII Кримінального кодексу України, а саме доповнити його ст. 390-2 «Незаконна передача предметів (речей), заборонених до обігу в УВП

та СІЗО», норми якої передбачатимуть відповідальність особи за здійснену в будь-який спосіб передачу (та/або за спробу такої передачі) заборонених до обігу предметів (речей) особам, які утримуються в УВП або в СІЗО, яка вчинюється повторно, після накладання на особу адміністративної відповідальності або у великому розмірі.

Запровадження кримінальної відповідальності за передачу заборонених до обігу предметів особам, які відбувають кримінальне покарання в УВП, дозволить значно зменшити кількість таких порушень, і завдяки цьому зменшити навантаження на пенітенціарний персонал, підвищити рівень дисципліни серед засуджених, покращити стан дотримання режимних вимог.

Також кримінальна відповідальність за передачу заборонених до обігу предметів особам, які відбувають кримінальне покарання, дозволить запобігти вчиненню засудженими значної кількості адміністративних порушень та навіть злочинів. Адже відомо, що значну частину заборонених до обігу предметів, які вилучаються в ході спецоперацій, становлять предмети, що можуть використовуватися як зброя (колючо-ріжучі предмети), наркотичні засоби, інші предмети, що можуть ставати знаряддями організації та безпосереднього вчинення злочинів (наприклад, засоби мобільного зв'язку).

Висновки. Таким чином, на сьогодні низка важливих аспектів правового регулювання примусу в ДКВС України потребує вдосконалення, аби підвищити рівень дотримання прав засуджених і рівень безпеки персоналу, а також забезпечити більшу ефективність діяльності уповноважених осіб щодо організації та підтримання в УВП стабільної оперативної обстановки, запобігання спробам дезорганізації роботи органів і установ ДКВС України, забезпечення повноцінного виконання режимних вимог та належних умов виконання покарань. Серед кроків, які необхідно вчинити найближчим часом, основними є внесення змін та доповнень до норм чинного кримінального виконавчого законодавства, а саме: до ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України, яку на виконання приписів ч. 1 п. 64 Європейських пенітенціарних правил потрібно доповнити положенням про застосування примусу виключно як «крайньої міри», а та-

кож закріпити в ній вичерпний перелік підстав застосування примусу; до п. 7 ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», яку потрібно доповнити аналогічним положенням; до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу», який потрібно доповнити окремим розділом, призначеним чітко регулювати підстави та порядок застосування до засуджених та до взятих під варту осіб примусу тощо. Як наслідок, можна очікувати не лише покращення стану дотримання прав людини в національній системі виконання кримінальних покарань, а й забезпечення значної стабілізації оперативної обстановки в УВП та СІЗО, підвищення загальної ефективності протидії та запобігання пенітенціарній злочинності.

Список використаних джерел

1. Пузирний В. Ф. Поняття адміністративного примусу в діяльності установ виконання покарань. *Форум права*. 2016. № 4. С. 271–276.

2. Ткаченко О. Г. Адміністративний примус в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України : навчально-методичний посібник. Чернівці : Академія ДПтС, 2019. 54 с.

3. Почанська О. С. Поняття, зміст та основні функції сучасних міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3 (13). С. 98–105.

4. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених в Україні та Франції. *Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м Київ, 27 листопада 2015 року). Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2015. С. 604–607.

5. Колб О. І. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 21 с.

6. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

7. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

8. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) : прийнято Комітетом Міністрів 11.01.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 15.10.2024).

9. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Tkachenko O.,

PhD in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Formation and Development Professional
Competence of the Personnel
of the State Criminal and Executive Service of Ukraine,
Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-5640-0906;

Razumeyko N.,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of education and the Humanities,
Penitentiary Academy of Ukraine
ORCID: 0000-0003-0801-3490;

Olefir L.,

PhD in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department
of Formation and Development Professional
Competence of the Personnel
of the State Criminal and Executive Service of Ukraine,
Institute of Professional Development,
Penitentiary Academy of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4565-8968

**ON IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF
COERCION BY PERSONNEL OF THE STATE CRIMINAL
AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE**

The article formulates proposals for improving the legal regulation of coercion in the SCES of Ukraine. The need to amend the provisions of national legislation aimed at regulating "extreme" forms of coercion, such as the use of firearms in the

penitentiary system, which will ensure full compliance with international human rights standards in the penitentiary system. In particular, it is necessary to make changes and additions: to Art. 106 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which in order to comply with the provisions of Part 1, Clause 64 of the European Penitentiary Rules must be supplemented with provisions on the use of coercion only as a "extreme measure", to item 7 h. 2 Art. 18 of the Law of Ukraine "On the State Criminal and Executive Service of Ukraine", which should be supplemented by similar provisions; to the Law of Ukraine "On the State Criminal and Executive Service of Ukraine", which should be supplemented by a separate section designed to clearly regulate the grounds and procedure for the application of coercion to convicts and detainees, etc. The article also substantiates the need to improve the legal regulation of combating the circulation of prohibited items (things) in pre-trial detention centers and penitentiary institutions, made a proposal to amend the text of Part 2 of Art. 263 of the Criminal Code of Ukraine in order to cover the transfer of cold steel to the penitentiary institution and pre-trial detention center, namely to supplement its text with the term "transfer" and to state it in the wording: "2. Carrying, handing over, making, repairing or selling daggers, ending with knives, brass knuckles or other cold steel weapons without a legal permit." It is concluded that as a result of amendments to the legislation, one can expect not only an improvement in human rights in the national penitentiary system, but also a stabilization of the operational situation in penitentiary institutions and pre-trial detention centers, increasing the overall effectiveness of combating and preventing prison offenses.

Key words: coercion, legal regulation of coercion, national penitentiary system, the rights of convicted and detained persons, circulation of prohibited items, criminal liability for the transfer of prohibited items, SCES.

References

1. Puzyrnyi, V. F. (2016), "The concept of administrative coercion in the activities of penitentiary institutions", *Law Forum*, № 4, pp. 271–276.
2. Tkachenko, O. G. (2019), *Administrative coercion in the activities of the State Criminal-Executive Service of Ukraine*, DPtS Academy, Chernihiv.
3. Pochanska, O. S. (2020), "The concept, content and main functions of modern international legal standards in the field of ensuring the rights of citizens sentenced to imprisonment", *Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine*, № 3 (13), pp. 98–105.
4. Puzyrev, M. S. (2015), "Comparative analysis of the use of basic means of correction and re-socialization of convicts in Ukraine and France", *Criminal-executive policy of Ukraine and the European Union: development and integration*: coll. materials international. scientific-practical conf. (Kyiv, November 27, 2015), Inst. Of Crimean Executive services, Kyiv, pp. 604–607.

5. Kolb, O. I. (2019), *Application of measures of physical influence, special means and weapons to convicts in Ukraine: theoretical, legal and practical principles* : PhD in Law Thesis: 12.00.08, Zaporozhye.

6. Ukraine (2022), *On the approval of the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 and on the Approval of the Operational Plan for its Implementation in 2022–2024* : order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 16 December 2022, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (accessed 15.10.2024).

7. Ukraine (2004), *Criminal and Executive Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 11 July 2003, No. 1129-IV, Verkhovna Rada of Ukraine, No. 3–4.

8. Council of Europe (2006), *European Prison Rules* : Recommendation № R (2006)2 of the Committee of Ministers of the States Parties, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (accessed 15.10.2024).

9. Ukraine (2005), *On the State Criminal Executive Service of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada, Kyiv.

10. Ukraine (2021), *The Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.